

**Raad van Advies Waddenzeehavens
5 februari 2018 van 17.30-20.00 uur**

Prinsenhof, Martinikerkhof Groningen

Verslag van de vijftiende Raad van Advies

12 februari 2018

Arjen Bosch
Hans Punter

Inhoud

1. Agenda, verslag en mededelingen	1
Mededelingen	1
2. Gebiedsagenda Wadden 2050	1
Toelichting op de projectstructuur	1
Werkbezoeken en Stuurgroep	1
Presentatie economie en energie	2
Presentatie natuur	3
Werkbezoeken	3
3. Gezamenlijke verklaring CWN en Waddenzeehavens	3
4. Waddenautoriteit.....	4
5. Trilaterale regeringsconferentie en <i>Port Statement</i>	4
6. Waddenfonds.....	5
7. Unesco-havens	5
8. Evaluatie.....	5
Rondvraag	6
 Bijlage 1: Deelnemers Raad van Advies 5 februari 2018.....	6

Agenda

1. Toelichting op agenda, verslag en mededelingen
 - Verslag Raad van Advies 28 september 2017
 - Mededelingen
2. Gebiedsagenda Wadden 2050
 - Projectstructuur
 - Werkbezoeken en Stuurgroep
 - Adviezen Regiecollege Waddenzee (RCW)
3. Gezamenlijke verklaring CWN en Waddenzeehavens
 - Framework en uitwerking
4. Waddenautoriteit
 - Opinievorming en *Terms of reference*
5. Trilaterale regeringsconferentie en Port statement
 - Letter of Intent
 - Port conference
6. Waddenfonds
 - Uitwerking Investeringskader
7. Unesco-havens
 - Hercertificering EcoPorts
8. Evaluatie Raad van Advies Waddenzeehavens
 - Resultaten
 - Consultaties
 - Vooruitblik
9. Planning
 - juni / september 2018?

Raad van Advies Waddenzeehavens

De vijftiende Raad van Advies was op 5 februari 2018 te gast bij het provinciebestuur van Groningen. Onder de besproken thema's was de totstandkoming van de Gebiedsagenda Wadden 2050, de vorming van een Waddenautoriteit en uitwerking van het Meerjarenprogramma Investeringskader Waddengebied.

1. Agenda, verslag en mededelingen

- Voorzitter Tineke Netelenbos heet alle aanwezigen welkom, maar in het bijzonder Henk Staghouwer (als gastheer van deze Raad), Erica Slump (die Rijkswaterstaat in de Raad gaat vertegenwoordigen) en Ernest Briët (die een toelichting geeft bij agendapunt 4).
- Afmeldingen zijn ontvangen van Edwin Stolk (HSV Den Helder), Sander Alberda (Harlingen SBA), Marijke van Beek (Eemsmond), Theo Groot (Hollands Kroon) en Jacoba Bolderheij (Port of Den Helder). Jacoba wordt vervangen door Andrea van Santen.
- De Raad stemt in met de in de Leidraad voorgestelde agenda.
- Het verslag van de RvA van 28 september 2017 wordt ongewijzigd vastgesteld.

Mededelingen

- Cas König: Groningen Seaports is content met de wijze waarop hun opmerkingen zijn verwerkt in de Review Economisch Perspectief Waddenzeehavens.
- Andrea van Santen: Voor de haven van Den Helder is ook de werkgelegenheid bij de Marine van groot belang. Kan die ook worden meegenomen in de cijfers die de Review vermeldt?
- De vermelde cijfers zijn ontleend aan de Havenmonitor en daar komt de Marine niet in voor. Maar als Den Helder de kentallen wil aanleveren verwerkt Bart Kuipers ze in zijn rapportage.

2. Gebiedsagenda Wadden 2050

Toelichting op de projectstructuur

Aan de hand van een powerpoint-presentatie geeft Arjen Bosch een terugblik op het proces dat vanaf de PKB Waddenzee heeft geleid tot de Gebiedsagenda waaraan op dit moment wordt gewerkt. Op basis van de Evaluatie van de PKB concludeerde het rijk dat het resultaat ervan goed was voor de *bescherming* van het gebied, maar dat de beoogde *ontwikkeling en herstel* niet van de grond kwamen. In de daaropvolgende Beleidsverkenning kwam steeds meer weerstand in de regio naar voren. Om aan die tekortkoming tegemoet te komen, besloot de Stuurgroep Structuurvisie Waddenzee om het toekomstige beleid samen met de regio te ontwikkelen, in de vorm van een Gebiedsagenda. De Gebiedsagenda geeft de ambities, strategieën, opgaven en maatregelen weer van de deelnemende stakeholders en omvat het Waddengebied: de Waddenzee, de Eems-Dollard, de Waddeneilanden en de kustzones. Aan de hand van zeven thema's (zie bijlage 2a) worden opgaven en strategieën omschreven. In de volgende stap vindt een synthese plaats, waarna maatregelen worden uitgewerkt voor de korte, middellange en lange termijn. Tenslotte wordt voor de borging van de besluiten gezorgd.

Werkbezoeken en Stuurgroep

- Bij contacten en werkbezoeken blijkt dat er veel consensus is over de noodzaak van verduurzaming en de energietransitie. Het perspectief van een waterstofeconomie

biedt een belangrijke leidraad in het denken over duurzaamheid en circulaire economie. Voor de havens, de chemische industrie, de veerdiensten en de visserij liggen hier duidelijke aanknopingspunten.

- Mariëtte de Visser: Het thema bereikbaarheid is voor de havens van groot belang. Dat punt moeten we in het proces goed blijven bewaken.
- Begin maart 2018 vindt de eerste Stuurgroep plaats waarin over de *inhoud* van de Gebiedsagenda wordt overlegd.

Presentatie economie en energie

In een tweede powerpoint-presentatie neemt Arjen Bosch ons mee door de RCW-adviezen bij de discussiepapers *Havens als motor voor duurzame ontwikkeling* en *Openheid en Duurzame energie*. De ingezette koers – *smart specialisation*; verduurzamen met respect voor het werelderfgoed – was het uitgangspunt. De inhoudelijke basis hiervoor ligt in de generieke aanbevelingen van de Waddenacademie, die teruggrijpen op de economische scenarioanalyse van Bart Kuipers (EUR). Daaruit bleek dat er twee dimensies van doorslaggevend belang zijn voor de vraag hoe het waddengebied zich gaat ontwikkelen: Is het regionaal zelf-organiserend vermogen rondom de waddenzeehavens *hoog* of *laag*. En is het economisch en maatschappelijk systeem *open* of *gesloten*.

Bij een hoog regionaal zelf-organiserend vermogen en een open economisch en maatschappelijk systeem is de uitkomst voor de waddenzeehavens optimaal: een Waddengebied en waddenzeehavens van wereldklasse. De ontwikkeling van de werkgelegenheid sinds 2012 bevestigt het positieve effect van de ingezette koers van specialisatie. In de periode tot 2012 lag de groei van de werkgelegenheid onder het gemiddelde van de Nederlandse havens, maar vanaf 2013 groeide de werkgelegenheid in de Noordelijke zeehavens ca. 25% sneller dan het landelijk gemiddelde. Alleen in Den Helder is er een aanzienlijke terugslag door de slechte positie van de offshore.

Aansluitend wordt een animatie getoond (bron: Energy Valley) die de mogelijkheden samenvat om met elektriciteit uit windenergie water te splitsen in waterstof en zuurstof: H₂ en O₂. Energie uit wind kan op die manier worden opgeslagen, en staat aan de basis van een keten van schone en innovatieve toepassingen voor industrie, energie en mobiliteit. Cor Zijdeveld geeft aan dat de getoonde basisprincipes technisch-wetenschappelijk volledig onderbouwd zijn. De eerste elektrolyse-installatie die voor deze omvorming nodig is – met een verwerkingscapaciteit van 20 Mw/uur – start in 2020 bij Delfzijl. De eerste twee waterstof tankstations voor auto's en autobussen zijn inmiddels geopend in Groningen en in Delfzijl.

- [Een link naar de \(meest actuele versie van de\) animatie van ChemPort zal worden verspreid.](#)
- Is er al wel een marktvraag naar waterstof? Die begint met een proef met twee bussen op waterstof die de sneldienst tussen Groningen en Delfzijl gaan verzorgen.
- Bestaan er voor de waterstofeconomie belemmeringen op het gebied van vergunningen? Ja, nog wel. Zo is bijvoorbeeld momenteel nog wettelijk geregeld dat iedere nieuwe woning een aansluiting op het gasnet moet hebben. Het kabinet gaat die verplichting binnenkort schrappen.
- Ontwikkelen van nieuwe installaties heeft vaak met belemmeringen te maken. Zo moet je het Gasbesluit aanpassen als je waterstof wilt transporteren. Groningen Seaports ontwikkelde een nieuw type veilige en flexibele gasleiding waarmee waterstoftransport aanzienlijk goedkoper kan dan met de huidige (aard)gasleidingen.
- Lauwersoog wil viskotters laten varen op waterstof. Is daarvoor budget te vinden uit het Investeringskader? Het zou een mooi project kunnen zijn namens de gemeenschappelijke havenbedrijven. Overstap naar waterstof/elektrisch gaat op termijn gebeuren, de ontwikkelingen gaan nu snel.

- Maria le Roy informeert de Raad over de behandeling van de discussiepaper *Energie en landschap*. Het RCW adviseert positief over bundeling van windmolens, gekoppeld aan bestaande industrie- en havengebieden. De bestaande open gebieden langs de kust blijven daarbij open en gevrijwaard van hoge molens en gebouwen.
- Cas König informeert of er een plan komt waarin lijnen op kaart worden gezet. Er was een meningsverschil tussen de projectgroep en LNV over een Waddenzeebreed beeldkwaliteitsplan. Het RCW steunt een dergelijk plan niet, wel adviseert het RCW om een Wadden-landschapsarchitect ter beschikking te stellen, bij wie gemeenten of provincies advies kunnen inwinnen bij het opstellen van hun ruimtelijke plannen.

Presentatie natuur

In een derde powerpoint-presentatie neemt Arjen Bosch de aanwezigen mee langs het thema *Natuur*. Vertegenwoordigers van natuur en visserij blijken elkaar te vinden in de noodzaak van een gezond en robuust voedselweb. Ter illustratie wordt een kort filmpje getoond: 'Veerkrachtig voedselweb' van Ruben Smit.

- Eisse Luitjens, Piet Winterman, Maria le Roy en Henk Staghouter waren aanwezig bij het RCW toen daar de discussie over *Natuur* plaatsvond. De conclusie was dat alle partijen gezamenlijk steun moeten geven aan het streven naar een robuust ecosysteem in de Waddenzee. Want als het systeem robuust is, kan er voor de economie ook meer.

Werkbezoeken

- Maria le Roy geeft aan dat het werkbezoek van Tineke en Arjen aan Port of Harlingen op 24 januari bij alle partijen heel goed gevallen is. Daarvoor alle lof.
- Wie nog inbreng heeft voor de Gebiedsagenda: kom daar nu mee, in dit proces, en aarzel niet.
- De vertegenwoordigers van de visserij vroegen waarom de vissershaven van Oudeschild (Texel) geen vertegenwoordiging in de Raad van Advies Waddenzeehavens heeft. Die vraag speelde in 2012/13, toen Lauwersoog en Den Oever zijn toegetreden tot de Raad. De gemeente Texel besloot destijds om niet deel te nemen. Een eventueel voorstel wordt afgewacht.

3. Gezamenlijke verklaring CWN en Waddenzeehavens

Sonja van der Graaf en Rob Reintsema (Coalitie Wadden Natuurlijk), Bart van der Kolk (namens de havens), en Arjen Bosch (namens de Raad) stellen in gemeenschappelijk overleg een verklaring op.

- [De Raad stemt in met het in bijlage 3b voorgestelde referentiekader voor deze verklaring en met de voorgestelde procedure om tot uitwerking en vaststelling van een gezamenlijke verklaring te komen.](#)
- Als vertegenwoordiger van de Coalitie Wadden Natuurlijk overhandigde Piet Winterman aan voorzitter Tineke Netelenbos het eerste exemplaar van het fraai vormgegeven boek *Waddenappèl, naar een verrijkend en samenhangend waddenbeheer* (uitgave CWN, januari 2018). Het boek is te beschouwen als een nadere uitwerking en actualisering van het boekje *Wadden in beeld* (2016), waarin de verschillende beheerorganisaties de meest opvallende trends en ontwikkelingen in het Waddengebied in beeld brachten. Ook elk van de aanwezige leden van de Raad kreeg een exemplaar.

4. Waddenautoriteit

Ernest Briët geeft als lid van het directeurenoverleg van de Coalitie Wadden Natuurlijk een toelichting bij dit agendapunt. In het Regeerakkoord heeft het kabinet aangekondigd dat er één beheerautoriteit voor de Waddenzee komt die een integraal beheerplan uitvoert.

- Hoe voorkom je bij het instellen van één beheerautoriteit ‘bestuurlijke spaghetti’?
- Op dit moment loopt de Samenwerkingsagenda ter versterking van het gezamenlijk natuurbeheer van de Waddenzee (dus niet dat van het gehele Waddengebied) ‘als ware men één beheerder’.
- Nadat het regeerakkoord verscheen is een werkgroep met betrokkenen van de Samenwerkingsagenda aan de slag gegaan. De waddengemeenten zijn agendalid van deze werkgroep.
- Het idee van de Beheerautoriteit is om beleid en beheer uit elkaar te trekken en te komen tot een meer slagvaardige uitvoering. Er zou een integraal beheerplan moeten komen waarvan *Natuur* een onderdeel is, dus inclusief onderdelen als *Vaarwegbeheer* en *Economische benutting*.
- Coalitie Wadden Natuurlijk verkent hoe alle stakeholders zich zo’n autoriteit voorstellen. De varende recreatie en de visserij nemen ook deel aan deze verkenning. CWN vraagt of ook de Raad van Advies aan zo’n verkennend gesprek wil deelnemen.
- Bijlage 4c (*Terms of reference*) geeft het referentiekader van waaruit beoordeeld kan worden of de beheerautoriteit de gewenste taken vervult.
- Rijkswaterstaat geeft aan dat het rijk een verkenning naar de Beheerautoriteit gaat starten. Daarvoor wordt een extern bureau ingeschakeld.
- De Raad heeft het onderwerp Beheerautoriteit nog niet eerder op de agenda gehad, maar zal hierover binnenkort toch om een standpunt worden gevraagd. Als de Raad richting verkenning proactief wil handelen, is het passend om met andere gebruikers in overleg te gaan.
- De verkenning start over twee weken, dus voor die tijd moeten havens en haven-gemeenten input leveren en hun uitgangspunten delen.
- De Raad gaat in op de uitnodiging om de voor- en nadelen van een Beheerautoriteit Waddenzee te verkennen en deel te nemen aan een gesprekken die CWN organiseert met de havens, recreatievaart, visserij en de havengemeenten.
- In de brief ‘Beheerautoriteit Waddenzee’ (Ministerie I&W, 22 januari 2018) staat dat “... de internationale Waddenzee (...) zich uitstrekt van Harlingen tot Esbjerg in Denemarken.” Uiteraard had daar moeten staan: “... van Den Helder tot Esbjerg”.

5. Trilaterale regeringsconferentie en *Port Statement*

Op 17 en 18 mei 2018 vindt in Harlingen de *Trilateral Wadden Sea Conference* plaats. De *Letter of Intent* die daar wordt ondertekend (bijlage 5a) is een intentieverklaring van de havens. Die ondertekenen, niet de ministers. Daarbij checkt ieder land zelf welke havens kunnen aanschuiven.

- De Raad kan in principe instemmen met de *Letter of Intent*, maar enkele leden moeten hierover hun achterban nog formeel raadplegen.
- De Raad stemt ermee in dat Cas König als directeur van de grootste waddenzeehaven aanzit bij het ministersdiner.
- De Raad stelt voor dat Cas namens Duitse en Deense waddenzeehavens het woord voert tijdens de regeringsconferentie zelf.

- Het is de bedoeling dat op de bijeenkomst op 17 mei drie havens hun nieuwe EcoPorts-certificaat uitgereikt krijgen. Geprobeerd wordt ze ook deze keer te laten overhandigen door Isabelle Ryckbost, secretaris-generaal van ESPO.
- Laat het weten als er aanvullende suggesties zijn om de *Port Conference* in te vullen.

6. Waddenfonds

Arjen Bosch geeft een toelichting op het *Investeringskader Waddengebied 2016–2026* van de waddenprovincies. Aan de zes majeure opgaven in het Waddengebied draagt ook het Waddenfonds bij met € 30 mln voor havenontwikkeling en natuurverbetering.

- Henk Staghouwer onderstreept dat, nu het Investeringskader er ligt, de grote projecten en de cofinanciering ervan wel los moeten komen!
- Het Regieteam komt graag bij de havens langs om te helpen het vervolg tot een succes te maken.
- De vraag richt zich op *nieuwe* projecten, en je moet op tijd leveren. De havens moeten tijdig hun plannen uitwerken, indienen en de cofinanciering geregeld hebben.
- Van Groningen Seaports ligt er al een programma. Een consortium van GSP, AkzoNobel en SBE komt met een programma voor de vergroening van de chemie in het Eems-Dollardgebied dat nauw aansluit bij deze programmeerlijn.
- Building with Nature in de Eems-Dollard valt onder de noemer Eems-Dollard.
- Blijft de Raad – waar dat van toepassing is – aan het Waddenfonds ondersteunende brieven bij projectaanvragen versturen? Ja, in principe wel, maar uiteraard binnen de kaders van de functie van de Raad.
- Maakt het elektrolyseproject in Delfzijl kans op financiële steun uit het Investeringskader? Dat is niet op voorhand te zeggen. Je moet het afwegen tegen de inschatting hoe kansrijk je aanvraag is bij het indienen in een tender.

7. Unesco-havens

- Aan de eisen voor hernieuwde EcoPorts certificering is voldaan door Groningen Seaports (voor de zesde keer!) en door Den Helder. Lauwersoog zal een tandje bij zetten, zodat ze het certificaat niet laten verlopen.

8. Evaluatie

In de vorige Raad is besloten om de middelen voor de komende 5 jaar te continueren, incl. een trendmatige verhoging, maar ook om een evaluatie uit te voeren.

Uit de gehouden evaluatiegesprekken over het werk van de Raad van Advies zijn heldere conclusies te trekken: de leden van de Raad beoordelen het functioneren en de output van de Raad zeer positief en vinden het een effectief overleg. Als gewenste vergaderfrequentie wordt zowel de huidige twee keer, als drie keer per jaar genoemd. De rol van de Raad moet explicieter worden gemaakt en het idee om als havens samen op te trekken op economisch vlak, zoals bij beurzen, kunnen we loslaten.

- De Raad heeft veel positieve invloed, en moet zich vooral richten op de balans tussen economie en ecologie.
- Op het punt van de Gebiedsagenda staan alle leden in de projectgroep voor elkaars verantwoordelijkheden.
- We moeten helder krijgen wat we precies bedoelen met ‘gezamenlijk profileren’. Het voelt nu onzeker.

- Bedenk dat de Raad van Advies er altijd is voor de leden. Er gaat niets naar buiten dat niet eerst via de leden is gegaan en hun instemming heeft. De Raad heeft daardoor in de afgelopen jaren steeds meer aanzien en positie gekregen.
 - De Raad stemt er mee in om voor een nieuwe periode van vijf jaar door te gaan.
 - Voor het onderdeel gezamenlijk profileren moet strakker worden aangegeven wat wel en wat niet tot de taken van de Raad behoort (zie aanbevelingen evaluatie).
 - Secretaris en voorzitter buigen zich over de opzet van een *mission statement* en agenderen dat voor de volgende bijeenkomst.
- Het is belangrijk om nieuwe gezichten in de colleges van B&W zo snel mogelijk bij te praten over de ontwikkelingen op het gebied van de Gebiedsagenda en de Beheerautoriteit. Het *mission statement* kan helpen om te informeren over het doel en de positie van de Raad.
 - De Raad komt twee keer per jaar bij een, maar gelet op de Gebiedsagenda en de wisseling van de gemeentelijke collegeleden is er in juni 2018 een extra Raad.

Rondvraag

- Port of Den Helder is verkozen als de locatie voor de *European Maritime Day* in 2021.
- In Harlingen is *Frysian Ports* opgericht, dat zee- en binnenhaven onderbrengt in één netwerk.
- In het kader van Wageningen 100 jaar organiseert WUR Marine Research (voorheen IMARES) een open dag over visserij.
- Met de eerste baggerwerkzaamheden is het EcoShape project Kleirijperij van start gegaan.

De voorzitter dankt Henk Staghouwer voor de gastvrijheid en dankt de aanwezigen voor hun bijdragen.

Bijlage 1

Deelnemers Raad van Advies 5 februari 2018

Tineke Netelenbos (voorzitter)	voorzitter Raad van Advies Waddenzeehavens
Arjen Bosch (secretaris)	secretaris Raad van Advies Waddenzeehavens
Ernest Briët*	directeur Landschap Noord-Holland
Tammo Bult	directeur Wageningen marine research
Cas König	directeur Groningen Seaports
Edwin Krijns	wethouder Den Helder
Eisse Luitjens	lid economie, Regiecollege Waddengebied
Paul Pot	directeur Port of Harlingen
IJzebrand Rijzebol	wethouder Delfzijl
Maria Le Roy	wethouder Harlingen
Andrea van Santen	Port of Den Helder (vervangt directeur Jacoba Bolderheij)
Erica Slump	HID Rijkswaterstaat Noord-Nederland
Henk Staghouwer	gedeputeerde Groningen, Waddenprovincies
Mariëtte de Visser	wethouder De Marne
Piet Winterman	programmadirecteur Deltanatuur Staatsbosbeheer
Cor Zijderveld	voorzitter Samenwerkende Bedrijven Eemsdelta
Hans Punter (verslag)	tekst en vorm

* Als lid directeurenoverleg Coalitie Wadden Natuurlijk aanwezig voor toelichting op agendapunt 4.